

Életminőség, társadalmi kirekesztettség, valamint az utóbbi évek trendjei

Fóti Klára

A dublini székhelyű, munka- és életkörülményekkel foglalkozó európai alapítvány (*Eurofound*) 31 európai országban olyan felmérést végzett, amely az ott élő emberek életminőségét kívánta elemezni. Az EU27 tagállamán kívül a három tagjelölt ország – Horvátország, Macedónia és Törökország –, valamint Norvégia 18 éven felüli lakosait is megkérdezték. A vizsgálat tárgyát nemcsak az objektív viszonyok jelentették (a háztartás, illetve a család nagysága, a jövedelem, a lakáskörülmények, a munkaerő-piaci státus, a foglalkozás, az iskolai végzettség, az egészségi állapot stb.), hanem a szubjektívak is: mennyire elégedettek a megkérdezettek életükkel, munkájukkal, hogyan ítélik meg saját helyzetüket, szükség esetén tudnak-e segítséget kérni valakitől, mi a véleményük lakókörnyezetükről, egyes közszolgáltatások minőségéről stb.

A kapott adatok alapján az objektív és szubjektív elemek közötti összefüggések feltárása – például a családi élet és a munka, a jövedelmi viszonyok és a lakókörnyezet – is lehetővé vált. A felmérés jelentőségét továbbá az adja, hogy az utóbbi időben meglehetősen széles körű nemzetközi vita bontakozott ki arról, hogy az egyes országok összevetésekor vajon elegendő-e kizárólag a szokásos, objektív gazdasági mutatók – elsősorban az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) – vizsgálata, vagy szükség van-e más területeket is bevonni az elemzésbe. A vitában főként az életkörülmények mérésének szükségességét vetették fel (elég itt csupán a Nobel-díjas közgazdászok, Joseph Stiglitz és Amartya Sen 2009 szeptemberében publikált híres cikkére utalni). Nyilvánvaló, hogy életünk szubjektív megítélését nem az aggregát mutatók, hanem leginkább az egyéni körülmények, s a rendelkezésünkre álló anyagi és egyéb lehetőségek befolyásolják.

Az alábbiakban a felmérés adatait elemző témák közül főként a társadalmi kirekesztettségére összpontosítunk, majd a 2003 és 2009 közötti időszak néhány lényeges trendjére hívjuk fel a figyelmet. (A *Eurofound* felmérését, a *European Quality of Life Surveyt* – rövidítve EQLS – két ízben végezték: 2003-ban és 2007-ben, míg a 2009-es adatok az Európai Bizottság Eurobarometer felméréséből származnak. A vizsgált témák tekintetében ugyanazokat a kérdéseket tartalmazta, mint az EQLS, s a felmérés is nagyon hasonló módszertannal készült, így az időbeli trendek elemezhetőek.)

A társadalmi kirekesztettséget gyakran a szegénységgel azonosítják, holott a kettő messze nem ugyanazt jelenti. Míg ugyanis az utóbbi leginkább a megfelelő jövedelem hiányát jelenti, a társadalmi kirekesztettség fogalmába az objektív tényezőkhöz kívül szubjektív elemek is beletartoznak (arról nem beszélve, hogy míg az előbbi egy bizonyos állapotot jelöl, az utóbbi fogalom dinamikus jellegű, amennyiben egy folyamatra, s annak következményére utal). Az életminőséget tükröző válaszokból (a jövedelmi viszonyokon túl a családi és a baráti kapcsolatok meglétéből, a valamilyen közösséghez való tartozásból stb.), tehát következtetni lehet erre. A felmérés továbbá közvetlenül is rákérdezett a jelenségre („kirekesztettnek érzi-e magát”), továbbá más kérdésekkel (például az illető munkájának, tevékenységének elismertségét, az életben való kiigazodás képességét tudakolókkal) is próbálta mérni ugyanezt.

Az eredmények első látásra kedvező képet mutatnak: 2007-ben a válaszolók túlnyomó többsége, 86 százaléka nem érezte magát kirekesztettnek, s csupán két százalék számolt be súlyos problémákról e tekintetben. Az országok kö-

zötti összehasonlítás, s különösen az egyes társadalmi csoportok között kimutatható különbségek azonban már aggodalomra adnak okot.

A 2007-es adatok egyes országcsoportok közötti összevetése nem tükröz meglepő eredményt: az EU „rég” tagállamaiban (EU15) a legalacsonyabb a kirekesztettség, majd az „új” tagállamok (NMS12) következnek, s végül a három tagjelölt helyzete a legkedvezőtlenebb. Figyelemreméltó ugyanakkor, hogy a még nagyjából hasonló szintű egy főre jutó GDP-vel rendelkező országokban is egyértelműen eltérő lehet a társadalmi kirekesztettség mutatója: a skandináv országokban az emberek kevésbé érzik magukat kirekesztetteknek, mint például Ausztriában, Belgiumban, Franciaországban vagy az Egyesült Királyságban. Az okok feltárása további kutatásokat igényel. (Érdeemes lenne például kideríteni, mennyiben játszik ebben szerepet az, hogy valamennyi utóbbi tagállamban magas a bevándorlók aránya.)

A fenti tagállami átlaghoz képest a magyarok valamivel kevesebben jelezték, hogy nem érzik magukat kirekesztettnek (84 százalék a 86 százalékkal szemben). Azoknak az aránya azonban, akik kifejezetten erről számolnak be, az EU27 átlagának kétszeresét teszi ki, vagyis négy százalék. A legrelevánsabb kérdésekre adott válaszokból számított ún. „társadalmi kirekesztettség index” alapján Magyarország azon országok kategóriájába sorolható, amelyekben a jelenség problémát jelent: a „visegrádiak” csoportjában csupán Lengyelország indexe magasabb, a többi kelet-európai országok közül pedig Lettországon, Litvániában, Romániában és Bulgáriában rosszabb a helyzet. (Az EU15 „rég” tagállama közül csak Belgiumban tartják magukat valamivel többen kirekesztettnek. Könnyen meglehet, hogy ott a flamand-vallon ellentétek is valamelyest magyarázatul szolgálnak.) Figyelemreméltó továbbá, hogy a válaszadók által érzékelt kirekesztettség szerint Magyarország a tagállamok között kedvezőtlenebb helyen áll, mint ahogy azt az Eurostat által közzétett szegénységi adatok alapján feltételezni lehetne (a mediánjövedelem 60 százalékaival számolt küszöböt véve).

Érthető, hogy a család, a családi kapcsolatok igen lényeges szerepet játszanak a kirekesztődés megelőzésében. Az egyedülállók, s különösen a gyermekeiket egyedül nevelő szülők érzik magukat a leginkább kirekesztetteknek, s e kategóriákon belül is főként azok a válaszadók, akik nem tartanak rendszeres kapcsolatot családtagjaikkal, illetve barátaikkal. Ugyanakkor azok az interjúalanyok, akik

azt nyilatkozták, hogy akár anyagi, akár érzelmi szükséghelyzetben van kihez fordulniuk, kevésbé érzik a kirekesztettséget.

A 2003 és 2009 közötti időszak trendjeit vizsgálva általánosságban megállapítható, hogy 2007-ig nem mutathatók ki jelentős változások, illetve a 2004-ben csatlakozott tagállamokban addig bizonyos fokú javulás jelei mutatkoznak (bár Magyarországon az életszínvonalal való elégedettség 2003-ban volt a legmagasabb, hasonlóképp Lettországhoz, valamint Ausztriához, Németországhoz, Olaszországhoz és Görögországhoz). A válság hatásai azonban egyértelműen látszanak: 2007 és 2009 között az EU-ban általában, de a közép- és a kelet-európai „új” tagállamokban különösen romlott az életszínvonal megítélése. Ebben a régióban a válság az idősebbek (a 65 éven felüliek) életét még inkább megkeserítette, mint nyugat-európai kortársaikét: az étellel való elégedettségük tíz százalékkal esett, míg az EU nyugati felén három százalékkal. Aggasztó továbbá, hogy az anyagi nehézségekkel küszködők szintén jóval elégedetlenebbek az életükkel, mint a válságot megelőzően voltak (az EU-ban átlagosan nyolcszázalékos romlás, de míg az EU15-ben ez hat százalékot jelentett, a 12 „új” tagállamban 15 százalékot).

Az életminőséget természetesen nemcsak az egyéni, illetve a családi helyzet határozza meg, hanem az is, hogy miként érzik magukat az emberek szűkebb és tágabb környezetükben. Ami az utóbbit illeti, a 2007 és 2009 közötti időszakban kiéleződtek a társadalmon belüli feszültségek (nyilvánvalóan szintén a válság hatásaival összefüggésben). Bár az „új” tagállamokban a szegények és a gazdagok közötti jelentős feszültségek létét már 2007-ben is sokan (37 százalék) jelezték, 2009-re arányuk negyven százalékra nőtt. Szintén emelkedett azon interjúalanyok aránya, akik szerint súlyos feszültségek alakultak ki a különböző faji és etnikai csoportok között: ezen válaszadók részesedése a legnagyobb mértékben Szlovákiában nőtt (nem kevesebb, mint 36 százalékponttal), de a magyar adat (19 százalékpontos emelkedés) is igen jelentős. Bár más országokban is megugrott az ilyen jellegű feszültségeket jelzők aránya (Málta: 24 százalékpont, Dánia: 20 százalékpont), a szlovák és a magyar adat élesen rámutat a roma-stratégia kidolgozásának sürgősségére.

* * * * *

Eddig megjelent számaink megtekinthetők és letölthetők a www.vki.hu honlapról